

burgerschap en sociale integratie maatschappelijke stages

**Groene Hart Praktijkschool
Alphen aan den Rijn**

20 juni 2012

De tekst is gebaseerd op het gelijknamige document dd. 8 januari 2008.

Aanleiding

Scholen voor voortgezet onderwijs zijn verplicht om in hun onderwijs aandacht te besteden aan actief burgerschap en sociale integratie. In dat kader moeten leerlingen van de Groene Hart Praktijkschool vanaf schooljaar 2011 – 2012 in totaal 86 uur maatschappelijke stage lopen. Wettelijk is dit in 2012 30 uur.

Het ligt voor de hand dat de onderwerpen burgerschap en sociale integratie alsmede maatschappelijke stages in samenhang worden beschreven. In deze notitie worden achtereenvolgens de volgende onderwerpen behandeld:

1. *wet en toezichtkader*
2. *streefdoelen Praktijkonderwijs op het gebied van burgerschap, sociale integratie en maatschappelijke stage*
3. *verankering van het beleid in het schoolplan*
4. *visie van de school op het gebied van burgerschap, sociale integratie en maatschappelijke stage*
5. *onderwijsaanbod: vakkenaanbod en activiteiten rond maatschappelijke stage*
6. *veiligheid, waaronder schoolregels (commissie Uijterlinde); respect en zorg om elkaar (SAQI, inzet Cardea, ZAT); registratievormen*
7. *communicatie: team, klankbordgroep, leerlingenraad, schoolgids*
8. *kwaliteitszorg: signalering risico's t.a.v. burgerschap, sociale integratie en maatschappelijke stage*

De notitie telt drie bijlagen: bijlage 1 en 2 geven inzicht in het toezichtkader van de onderwijsinspectie, bijlage 3 geeft verwijzingen naar de onderwijswetgeving m.b.t. integratie van leerlingen in de Nederlandse samenleving.

Alphen aan den Rijn, 20 juni 2012.

Willem van Ouwerkerk
Unitleider Groene Hart Praktijkschool

1. Wet en toezichtkader

De wet van 9 december 2005 (Stb. 678) regelt de verplichting voor scholen voor primair en voortgezet onderwijs om bij te dragen aan de integratie van leerlingen in de Nederlandse samenleving. Scholen hebben de opdracht hun leerlingen voor te bereiden op deelname aan de pluriforme samenleving. Binnen het onderwijs dienen leerlingen te leren over en in aanraking te komen met leeftijdgenoten met verschillende achtergronden en culturen.

Op deze manier kan een school een belangrijke bijdrage leveren aan de voorbereiding van leerlingen op deelname aan de samenleving. Op 1 februari 2006 is deze wet in werking getreden (Stb. 36). Voor scholen betekent dit dat zij vanaf die datum verplicht zijn om in hun onderwijs aandacht te besteden aan actief burgerschap en sociale integratie.

Actief burgerschap betekent de bereidheid en het vermogen deel uit te maken van een gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan te leveren. Burgerschapsvorming wordt niet gezien als een apart vak, maar zou een vanzelfsprekend onderdeel moeten zijn van meerdere vakken.

*Citaat voorlichtingspublicatie CFI dd. 23-03-2006
kenmerk PO/KO/06/13313 (bijlage 3)*

Maatschappelijke stage kan worden geduid als onderdeel van actief burgerschap.

Een maatschappelijke stage is een vorm van leren, waarbij een leerling door middel van vrijwilligersactiviteiten kennismaakt met allerlei aspecten van de samenleving. De maatschappelijke stage is verplicht vanaf schooljaar 2011-2012 en duurt dan minimaal 72 uur. (red.: in 2009 omgezet naar 48 uur voor VMBO en Pro en in 2011 naar 30 uur voor alle vormen van Voortgezet Onderwijs).

Citaat 'postbus 51' 'wat zijn maatschappelijke stages in het voortgezet onderwijs?'

De eerder geciteerde voorlichtingspublicatie CFI dd. 23-03-2006 zegt hierover: de maatschappelijke stage is een vorm van leren buiten (én binnen) de school waarbij leerlingen in het voortgezet onderwijs door middel van vrijwilligersactiviteiten actief kennismaken met allerlei aspecten en onderdelen van de samenleving. De maatschappelijke stage richt zich op twee doelstellingen. Enerzijds stimuleert de maatschappelijke stage de maatschappelijke betrokkenheid van jongeren, hun besef van waarden en normen en actief burgerschap. Anderzijds levert een dergelijke stage dus een bijdrage aan het vergroten van de aantrekkelijkheid van het onderwijs: leren door zelf te doen, leren samen met anderen.

Het toezichtkader van de onderwijsinspectie is opgenomen in bijlage 2. De inspectie beoordeelt de school op de volgende punten:

- de school heeft een visie op wijze waarop ze burgerschap en integratie wil bevorderen, geeft daar planmatig invulling aan en stelt doelen;
- de school verantwoordt de wijze waarop ze invulling geeft aan bevordering van burgerschap;
- het onderwijs van de school is niet strijdig met basiswaarden en corrigeert uitlating van leerlingen als dat nodig is;
- de school heeft inzicht in mogelijke risico's rond burgerschap onder leerlingen en speelt daar bij de invulling van het onderwijs zonodig op in.

Aandachtspunten 1 t/m 4: minimaal twee van de vier zijn in de praktijk voldoende zichtbaar.

2. streefdoelen Praktijkonderwijs op het gebied van burgerschap, sociale integratie en maatschappelijke stage

In bijlage 3 worden de kerndoelen vermeld die gelden voor het voortgezet onderwijs. Voor het Praktijkonderwijs zijn streefdoelen geformuleerd. Zie *Praktijkonderwijs en de Streefdoelen (2004)*, Referentiegroep *Praktijkonderwijs in de Steigers*.

KPC Groep 's Hertogenbosch. www.praktijkonderwijs.nl

Streefdoelen waarin we burgerschap, sociale integratie en maatschappelijke stage in terug vinden zijn:

Nederlands en communicatieve competenties

- (1) De leerling kan zich op zijn niveau mondeling en schriftelijk begrijpelijk uitdrukken.
- (3) De leerling kan vanuit voor hem zinvolle contexten zijn woordenschat uitbreiden.
- (5) De leerling kan informatie opzoeken en ordenen uit voor hem begrijpelijke schriftelijke mondelinge en digitale bronnen en kan de waarde voor hemzelf en anderen beoordelen.
- (6) De leerling kan in een kleine groep overleggen, afspraken maken en op zijn niveau een gesprek voeren.
- (10) De leerling kan op zijn niveau reflecteren op de manier waarop hij zijn taalactiviteiten uitvoert en reacties van anderen daarbij betrekken voor het uitvoeren van nieuwe taalactiviteiten.

Loopbaan- en praktijkoriëntatie

- (26) De leerling kan veilig en zelfstandig handelen in praktische opdrachten op het terrein van wonen, werken en vrije tijdsbesteding.
- (27) De leerling ervaart door het uitvoeren van praktische opdrachten dat zijn gedrag effect heeft op het milieu in zijn omgeving.
- (31) De leerling ervaart in praktische opdrachten hoe hij kan zorgen voor zichzelf en de ander en ontwikkelt sociale vaardigheden en kan daarin eigen verantwoordelijkheid nemen.

Maatschappelijke en culturele oriëntatie en kunst en cultuur

- (33) De leerling kan omgaan met verschillende waarden en normen en kan daarbinnen omgaan met zijn eigen verantwoordelijkheid en toont respect voor de medemens.
- (35) De leerling kan over een actueel maatschappelijk verschijnsel informatie opzoeken en plaatsen.
- (37) De leerling kan zelfstandig reizen.
- (38) De leerling begrijpt dat de samenleving multicultureel is.
- (39) De leerling begrijpt dat Nederland een democratie is.
- (40) De leerling begrijpt aan de hand van voorbeelden uit diverse tijdvakken en diverse gebieden van de wereld dat er tussen mensen grote verschillen bestaan als het gaat om vrijheid en onvrijheid, macht en onmacht, mensenrechten.

Kunst en cultuur

- (43) De leerling (mag en) kan zelfgemaakt kunstzinnig werk, alleen of in een groep, aan derden presenteren.

Bewegingsonderwijs

- (48) De leerling kan in teamverband spelen.
(49) De leerling kan sportief spelen.
(51) De leerling kan in sport en spel samen spelen met anderen, op basis van zorg en respect voor elkaar.

Engels

- (56) De leerling kan in het Engels een informeel contact onderhouden, via e-mail, brief of chatten.

In de dagelijkse onderwijspraktijk streven we naar de realisatie van deze streefdoelen.

3. verankering van het beleid in het schoolplan

Het schoolplan van de Groene Hart Praktijkschool is in 2008 tot stand gekomen. Het team heeft zes visie-uitspraken geformuleerd waarop het schoolplan is gebaseerd en die zijn overgenomen in het schoolplan 2012-2016:

1. Alle leerlingen verlaten met perspectief de school.
2. Onze leerlingen leren door te doen.
3. Iedere leerling is een unieke persoon.
4. Onze leerlingen zijn trots op zichzelf.
5. Wij staan met onze school midden in de samenleving.
6. De ouders van de leerlingen zijn onze partners.

Deze punten zijn in het schoolplan uitgewerkt. Met name de uitspraken 3 en 5 zijn sterk gerelateerd aan de doelen van burgerschap, sociale integratie en maatschappelijke stage:

Iedere leerling is een unieke persoon

Ieder mens is op zich een waardevol en uniek persoon. In het onderwijs willen we daar recht aan doen door ons in te spannen onderwijs op maat te bieden. Daarnaast zullen we het als een waarde uitdragen, door het belang dat we er aan hechten dat iedereen op school een respectvolle benadering verdient.

Wij staan met onze school midden in de samenleving

Een school hoort geen gesloten gemeenschap te zijn, maar juist open te staan voor wat er om haar heen gebeurt. Dat betekent zicht hebben op ontwikkelingen die in de samenleving plaatsvinden, in het bijzonder in de eigen regio. Daar op aansluiten met het onderwijsprogramma, ook met het stagebeleid. Op deze wijze kan de school ook haar leerlingen voorbereiden op een geschikte plek in die samenleving.

Deze notitie 'burgerschap en sociale integratie en maatschappelijke stage' voert overigens voor de meeste onderwerpen terug op hetgeen in het schoolplan is beschreven. Dit ligt nu eenmaal in de aard van het Praktijkonderwijs. Onderwijsaanbod, veiligheid, communicatie en

kwaliteitszorg – aparte paragrafen van deze notitie – we vinden het allemaal terug in het schoolplan.

4. visie van de school op het gebied van burgerschap, sociale integratie en maatschappelijke stage

Onze visie is gebaseerd op de in de vorige paragraaf genoemde twee visie-uitspraken 'elke leerling is een unieke persoon' en 'wij staan als school midden in de samenleving'. De visie luidt:

Een goed burger is in staat en bereid om de ander op een respectvolle manier tegemoet te treden en op een positieve en actieve manier in de samenleving te participeren.

De school bevordert burgerschap en sociale integratie door de in de volgende paragraaf genoemde activiteiten. Maatschappelijke stage maakt onderdeel uit van deze activiteiten.

5. onderwijsaanbod: vakkenaanbod en activiteiten rond maatschappelijke stage

Het vakkenaanbod is opgenomen in de schoolgids. De vakken Nederlandse en Engelse taal, cultuur en maatschappij, sociale vaardigheidstraining, drama, loopbaanoriëntatie, handvaardigheid, zorg en welzijn, (hout/fiets)techniek, horeca, groene ruimte en het bewegingsonderwijs - en daarnaast het aanbod dat de school biedt op het gebied van CKV en excursies - bieden talrijke mogelijkheden om de streefdoelen van paragraaf 2 zo goed mogelijk te behalen. De doelen van het Praktijkonderwijs liggen op het gebied van leren werken, wonen en de vrijetijdsbesteding. Leren wonen doen wij tijdens de lessen Zorg en Welzijn in een speciaal daartoe ingericht woonhuis (in pandig in de school). Op het gebied van vrijetijdsbesteding hebben we een aanbod, zowel binnen als buiten lestijd. Tijdens de lessen wordt met name tijdens de vakken cultuur en maatschappij, lichamelijke opvoeding en handvaardigheid aandacht gegeven aan vrijetijdsbesteding. Over toeleiding naar arbeid kunnen we kort zijn, een stagebrochure vertelt daar alles over. Zo zien we dat juist het Praktijkonderwijs in het algemeen, en onze school in het bijzonder, leerlingen voorbereidt op een volwaardige plaats in de maatschappij.

Wat de *specifieke* activiteiten rond maatschappelijke stage betreft: de school kent een lange traditie. In de onderstaande tabel is aangegeven welke activiteiten we uitvoeren en hoeveel lesuren gemiddeld per leerling daarmee zijn gemoeid.

leerjaar	activiteit	vak	uren
1	wijkbeheer verzorgen dieren kinderboerderij	cumij groene ruimte	10 16
2	interne stage	loopbaanoriëntatie	60
TOTAAL			86 uur

6. veiligheid, waaronder schoolregels (commissie Uijterlinde); respect en zorg om elkaar (SAQI, inzet Cardea, ZAT); registratievormen

Het inspectiekader geeft aan, *dat de school inzicht moet geven in mogelijke risico's rond burgerschap onder leerlingen. De school speelt daar bij de invulling van het onderwijs zonnodig op in.*

Leggen we deze eis naast onze definitie over goed burgerschap: *'een goed burger is bereid en in staat om de ander op een respectvolle manier tegemoet te treden en op een positieve en actieve manier in de samenleving te participeren'*, dan zijn begrippen als *respect* en *actief en positief in de maatschappij participeren* van belang. Veiligheid heeft dan te maken met respect en actieve en positieve participatie. Maatregelen die de school op deze gebieden genomen heeft zijn:

- De school hanteert een schoolveiligheidsplan dat tweejaarlijks wordt geëvalueerd.
- Onderdeel van het veiligheidsplan is een incidentenregistratie. De gegevens daaruit worden tweemaal per jaar door de unitleider besproken in de werkgroep 'veilige school' (politie, OM, leerplicht, andere schoolleiders, jeugdzorg).
- De school participeert in een team 'samenstelling handelingschecklist' onder regie van de gemeente Alphen aan den Rijn. Doel is om per calamiteit een handelingsprotocol te ontwikkelen.
- De school participeert in een zorgadviesteam.
- Veiligheidsregels worden besproken tijdens de lessen cultuur en maatschappij.
- Zowel tijdens de lessen als tijdens de pauzes gelden schoolregels. Er is een *brochure schoolregels* (commissie Uijterlinde) vastgesteld.
- Tijdens pauzes surveilleren vier collega's op het plein en in de school.
- Veiligheid wordt geagendeerd in teamvergaderingen, vergaderingen van de leerlingenraad en van de Klankbordgroep Ouders.
- Middels de in de toetskalender geplande afnames / verwerkingen van de SAQI (de schoolvragenlijst digitaal) screenen we o.a. welbevinden, sociaal aanvaard voelen en dergelijke bij leerlingen. Leerlingen die zorgelijke scores behalen krijgen begeleiding, in sommige gevallen van Cardea (rots- en watertrainingen, individuele coaching). De orthopedagoog kan desgewenst ook andere toetsen / tests afnemen en scores en daar vervolgens acties op zetten. Doorverwijzing naar de schoolmaatschappelijk werkster en/of de schoolpsychologe behoort tot de mogelijkheden.

De coaches kunnen dagelijks -via het leerlingvolgsysteem- op de hoogte worden gehouden van ongeoorloofd gedrag. Daarnaast houdt de unitleider –zoals gezegd- een incidentenregistratie bij. Uiteindelijk wordt alles verwerkt in het IOP van de leerlingen, zodat de coaches gedurende de onderwijsloopbaan van elke leerling op de hoogte zijn van (on)mogelijkheden van de leerling. Uiteraard gaan we daarbij van het positieve uit!

7. communicatie: team, klankbordgroep, leerlingenraad, schoolgids

In paragraaf zes is beschreven op welke wijze we de visie van de school op het gebied van burgerschap met het onderwijsaanbod verbinden met thema's als veiligheid, de schoolomgeving, de leefomgeving van de leerlingen enzovoort. Ook staat vermeld op welke wijze teamleden, leerlingen en ouders betrokken zijn bij het veiligheidsbeleid in het bijzonder en *burgerschap* in het algemeen. Communicatiekanalen zijn ook: de nieuwsbrief Profiel, de schoolgids en de website van de school.

8. kwaliteitszorg: signalering risico's t.a.v. burgerschap, sociale integratie en maatschappelijke stage

De school werkt met het Kwaliteitszorgsysteem KWALITEITSCHOLEN.NL. Driejaarlijks worden leerling- , personeels- , ouder- en bedrijvenenquêtes afgenomen, verwerkt en geïnterpreteerd. In onderstaande tabel staan de resultaten die van toepassing zijn op de gebieden veiligheid en burgerschap (1 = minimaal, 4 = maximaal). Resultaten treft u aan op www.schoolvo.nl

Zowel de ouders als de leerlingen waarderen de school positief (2012: 7,2 / 7,3). Vanaf 2008 is systematisch geïnvesteerd in het verbeteren van de onderwijskwaliteit in het algemeen, waarbij het thema 'veiligheid' hoog genoteerd stond.

De onderwijsinspectie constateerde reeds in november 2008 (OKV):

De school steekt veel energie in het creëren van een veilig schoolklimaat.
Na een aantal vervelende incidenten is het veiligheidsbeleid aangescherpt.
Er is een veiligheidsplan vastgesteld, aandacht voor pestgedrag is geïntensiveerd en incidenten worden geregistreerd.

Zowel leerlingen als personeel geven aan zich veilig te voelen.

Alles overziend kan worden geconstateerd dat de school voldoende aandacht besteedt aan het realiseren van optimale condities op de in de tabel genoemde gebieden en dat de stakeholders voldoende tevreden zijn. Dat gevoegd bij het feit dat de school bovengemiddeld actief is op veiligheid (blijkt o.a. uit actieve deelname aan gemeentelijk overleg 'ontwikkeling handelingschecklist, actieve deelname aan de Klankbordgroep Onderwijs – Zorg, deelname veiligheidscheck NIO) geeft een positief beeld. Laat niet onverlet dat we, gezien de samenstelling van de leerlingenpopulatie, voortdurend alert moeten blijven en met de stakeholders in gesprek moeten blijven met als onderliggers onze observatie- en onderzoeksgegevens.

Burgerschap en sociale integratie

http://www.onderwijsinspectie.nl/nl/home/naslag/thema/school_en_omgeving/burgerschap_sociale_integratie

Scholen hebben de opdracht actief burgerschap en sociale integratie van leerlingen te bevorderen. Burgerschap en sociale cohesie zijn ook terug te vinden in de kerndoelen voor het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Voor de bovenbouw van het voortgezet onderwijs zijn examenprogramma's vastgesteld.

Gemeenschap

Actief burgerschap verwijst naar de bereidheid en het vermogen deel uit te maken van een gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan te leveren. Met sociale cohesie wordt de deelname van burgers (ongeacht hun etnische of culturele achtergrond) aan de samenleving bedoeld.

Eigen invulling

Er zijn veel manieren waarop scholen de opdracht tot bevordering van burgerschap en integratie kunnen invullen. Scholen moeten daarbij bijvoorbeeld rekening houden met de lokale omgeving, de samenstelling van de leerlingenpopulatie, de wensen van ouders / verzorgers en de levensbeschouwelijke uitgangspunten van de school. De wettelijke opdracht regelt daarom niet hoe scholen burgerschap en integratie moeten bevorderen, maar dat scholen dat doen.

Toezicht

De Inspectie van het Onderwijs ziet er op toe dat scholen invulling geven aan de taak burgerschap en integratie te bevorderen.

Toezicht op burgerschap: normering aangepast

http://www.onderwijsinspectie.nl/nl/home/naslag/Alle_berichten/Toezicht_op_burgerschap_normering_aangepast

Situatie tot 1 februari 2008

Sinds eind 2006 houdt de inspectie toezicht op de manier waarop scholen invulling geven aan de bevordering van 'actief burgerschap en sociale integratie'. De uitgangspunten en uitwerking van dit toezicht zijn beschreven in de brochure *Toezicht op Burgerschap en integratie*.

Hoewel de inspectie zich tot nu een beeld vormde van de kwaliteit op alle aandachtspunten uit het toezichtkader - en de school zonodig op tekorten aansprak - concentreerde de beoordeling zich op de aandacht van de school voor mogelijke risico's. Een school ontving een beoordeling als 'onvoldoende' indien het onderwijs van de school strijdig was met de basiswaarden van de democratische rechtsstaat, of als de leerlingen risico liepen bij het bereiken van burgerschapsdoelen en de school daarop niet adequaat reageerde.

Situatie vanaf 1 februari 2008

Het bovengenoemde blijft van toepassing. Sinds 1 februari 2008 is het oordeel over de kwaliteit echter met enkele aandachtspunten uitgebreid.

De kwaliteit van burgerschapsonderwijs wordt als onvoldoende beoordeeld, indien de school niet beschikt over een visie, waarin de opvatting van de school over burgerschap is aangegeven. Deze visie dient planmatig te zijn uitgewerkt in doelen en onderwijsaanbod waarmee de school die visie wil realiseren. Ook is van belang dat de school de visie en de manier waarop ze burgerschap bevordert, voor ouders, leerlingen en omgeving inzichtelijk maakt. Bijvoorbeeld door een verantwoording in de schoolgids.

Bij de invulling van onderwijsaanbod voor bevordering van burgerschap spelen meerdere dimensies een rol:

- Het gaat om de competenties om met andere mensen om te gaan;
- om voorbereiding op deelname aan de Nederlandse samenleving;
- om bevordering van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat;
- en om het, als school, ook zelf in de praktijk brengen van burgerschap.

De school moet in haar onderwijs aan tenminste twee van deze vier dimensies voldoende aandacht besteden. Een verdere omschrijving van de aandachtspunten is te vinden in de brochure *Toezicht op Burgerschap en integratie*.

Samenvatting: herziening normering toezicht burgerschap

Sinds 1 februari 2008 worden de volgende aandachtspunten uit het toezichtkader 'Actief burgerschap en sociale integratie' betrokken bij de beoordeling van de onderwijskwaliteit ter bevordering van burgerschap:

Kwaliteitszorg onderwijs voor bevordering van burgerschap

- Aandachtspunt 1: De school heeft een visie op wijze waarop ze burgerschap en integratie wil bevorderen, geeft daar planmatig invulling aan en stelt doelen.
- Aandachtspunt 2: De school verantwoordt de wijze waarop ze invulling geeft aan bevordering van burgerschap.
- Aandachtspunt 4*: de school heeft inzicht in mogelijke risico's rond burgerschap onder leerlingen en speelt daar bij de invulling van het onderwijs zonodig op in.

Onderwijsaanbod voor bevordering van burgerschap

- Aandachtspunten 1 t/m 4: minimaal twee van de vier zijn in de praktijk voldoende zichtbaar.
- Aandachtspunt 3*: het onderwijs van de school is niet strijdig met basiswaarden en corrigeert uitlating van leerlingen als dat nodig is.

In het toezicht worden zonedig ook de andere aandachtspunten uit het toezichtkader 'Actief burgerschap en sociale integratie' aan de orde gesteld. Het oordeel over de kwaliteit van het onderwijs ter bevordering van burgerschap is echter alleen gebaseerd op de bovengenoemde aandachtspunten. Voor de beschrijving van deze aandachtspunten, zie de brochure Toezicht op Burgerschap en integratie.

*Noot: indien sprake is van onderwijs dat strijdig is met basiswaarden (aandachtspunt 3), volgt altijd een geïntensiveerd toezichttraject.

Motivatie en achtergrond

De herziening van de normering is onder meer op de volgende overwegingen gebaseerd.

Sinds het van kracht worden van de wettelijke opdracht tot bevordering van burgerschap op 1 februari 2006, zijn drie jaar verstreken. Deze periode bood een redelijke termijn voor implementatie. Waar de genoemde aandachtspunten nu onvoldoende zijn gerealiseerd, is het van belang dat zichtbaar te maken en verbetering te bevorderen. Zonedig kan daaraan ook via verbeterafspraken met het bevoegd gezag vervolg worden gegeven.

De wettelijke opdracht geeft scholen ruimte zelf de invulling te kiezen die ze aan bevordering van burgerschap en integratie willen geven. Zowel de ontwikkeling van een visie en de planmatige uitwerking daarvan in het onderwijsaanbod, als transparantie en verantwoording zijn dan belangrijke voorwaarden. Scholen die daarin nog onvoldoende slagen, lopen risico bij de verdere realisering van bevordering van burgerschap.

Scholen geven sinds geruime tijd aandacht aan bevordering van sociale competenties als een van de onderdelen van het onderwijsaanbod burgerschap. Ook kunnen scholen gebruikmaken van voldoende beschikbare kennis, deskundigheid en aanpakken. Zowel de relatief gevorderde onderwijspraktijk als de beschikbare kennis maken dat op dit punt van scholen gevraagd kan worden, dat het aangeboden onderwijs voldoet aan minimale eisen van kwaliteit. Het criterium van 'twee uit vier' voor de onderdelen van het onderwijsaanbod, komt voor de meeste scholen dus feitelijk neer op de eis dat na drie jaar tenminste één extra aandachtspunt voldoende is.

In overleg met minister en belangenorganisaties is bij de invoering van het toezichtkader burgerschap gekozen voor een gefaseerde uitbouw van het toezicht. De verdere invulling van de eisen die op langere termijn gesteld kunnen worden, kan zo mede worden gebaseerd op de ontwikkelingen in de praktijk, op de groei van wetenschappelijke kennis en op consensus in veld en samenleving.

De huidige herziening van de normering betreft een wijziging van het toezichtkader zoals dat met ingang van 1 oktober 2006 van toepassing was. Dat kader blijft voor de overige onderdelen zonder verdere wijziging van toepassing. In het najaar van 2007 is met de belangenorganisaties in het onderwijs formeel overleg gevoerd over de herziening van de normering. Deze is vervolgens vastgesteld door de inspecteur-generaal van het Onderwijs, goedgekeurd door de staatssecretarissen van OCW en gepubliceerd in de Staatscourant van 30 januari 2008.

Wet van 9 december 2005, houdende opneming in de Wet op het primair onderwijs, de Wet op de expertisecentra en de Wet op het voortgezet onderwijs van de verplichting voor scholen om bij te dragen aan de integratie van leerlingen in de Nederlandse samenleving

Bijlage 3

Cursief: bouwstenen beleidsplan burgerschap / maatschappelijke stage

De wet van 9 december 2005 (Stb. 678) regelt de verplichting voor scholen voor primair en voortgezet onderwijs om bij te dragen aan de integratie van leerlingen in de Nederlandse samenleving. Scholen hebben de opdracht hun leerlingen voor te bereiden op deelname aan de pluriforme samenleving. Binnen het onderwijs dienen leerlingen te leren over en in aanraking te komen met leeftijdgenoten met verschillende achtergronden en culturen.

Op deze manier kan een school een belangrijke bijdrage leveren aan de voorbereiding van leerlingen op deelname aan de samenleving. Op 1 februari 2006 is deze wet in werking getreden (Stb. 36). Voor scholen betekent dit dat zij vanaf die datum verplicht zijn om in hun onderwijs aandacht te besteden aan actief burgerschap en sociale integratie.

Actief burgerschap betekent de bereidheid en het vermogen deel uit te maken van een gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan te leveren. Burgerschapsvorming wordt niet gezien als een apart vak, maar zou een vanzelfsprekend onderdeel moeten zijn van meerdere vakken.

Burgerschapsvorming kan daarnaast ook tot uiting komen in de wijze waarop de school bijvoorbeeld invulling geeft aan regels ten aanzien van veiligheid, ouderbetrokkenheid en onderlinge omgang tussen leerlingen en leerkrachten (schoolregels). Ook in de herziene kerndoelen voor het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs wordt (expliciet) aandacht besteed aan burgerschap.

Het bevorderen van actief burgerschap en sociale integratie staat hoog op de agenda. Doordat de Nederlandse samenleving steeds meer gericht is op individualisering is de betrokkenheid tussen burgers onderling en tussen burgers en overheid afgenomen. Plichten en rechten die horen bij burgerschap zijn hierdoor op de achtergrond geraakt. Daar komt nog bij dat veel ouders en kinderen door een allochtone herkomst niet gewend zijn aan de burgerschapstradities en -gebruiken van onze samenleving. Door de ontwikkeling tot burgerschap een plaats te geven in het onderwijs kan worden bereikt dat allochtone en autochtone leerlingen een gemeenschappelijk en gedeeld perspectief krijgen op de bijdrage die zij als burgers aan de samenleving kunnen leveren.

De wijzigingen in zowel WPO, WEC als WVO zijn als volgt beschreven.

Het onderwijs:

- a. gaat er mede van uit dat leerlingen opgroeien in een pluriforme samenleving,
- b. is mede gericht op het bevorderen van actief burgerschap en sociale integratie, en
- c. is er mede op gericht dat leerlingen kennis hebben van en kennismaken met verschillende achtergronden en culturen van leeftijdgenoten.

Het onderwijs wordt zodanig ingericht dat daarbij op structurele en herkenbare wijze aandacht wordt besteed aan het bestrijden van achterstanden in het bijzonder in de beheersing van de Nederlandse taal.

Naast de algemene richtlijnen die opgenomen zijn in de betreffende sectorwetten, zijn de wenselijke opbrengsten van het funderend onderwijs ook vastgesteld in de herziene kerndoelen voor het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs.

Voor de bovenbouw van het voortgezet onderwijs worden jaarlijks examenprogramma's vastgesteld. *Naast het impliciet leggen van een relatie tussen (Nederlands) taalonderwijs en succesvolle deelname aan de maatschappij, is er in de herziene kerndoelen ook specifieke aandacht voor zaken die met burgerschapsvorming te maken hebben.*

Voor het voortgezet onderwijs (leeftijd 12 tot 14 jaar) zijn de kerndoelen die het meest direct te maken hebben met burgerschap 43 en 44. Maar ook in de kerndoelen waarin dat misschien niet zou worden verwacht komt burgerschap terug (zoals 1, 6, 36, 38 en 56).

43. De leerling leert over overeenkomsten, verschillen en veranderingen in cultuur en levensbeschouwing in Nederland, leert eigen en andermans leefwijze daarmee in verband te brengen, en leert de betekenis voor de samenleving te zien van respect voor elkaars opvattingen en leefwijzen.

44. De leerling leert op hoofdlijnen hoe het Nederlandse politieke bestel als democratie functioneert en leert zien hoe mensen op verschillende manieren bij politieke processen betrokken kunnen zijn.

1. De leerling leert zich mondeling en schriftelijk begrijpelijk uit te drukken.
6. De leerling leert deel te nemen aan overleg, planning, discussie in een groep.
36. De leerling leert betekenisvolle vragen te stellen over maatschappelijke kwesties en verschijnselen, daarover een beargumenteerd standpunt in te nemen en te verdedigen, en daarbij respectvol met kritiek om te gaan.
38. De leerling leert een eigentijds beeld van de eigen omgeving, Nederland, Europa en de wereld te gebruiken om verschijnselen en ontwikkelingen in hun omgeving te plaatsen.
56. De leerling leert tijdens bewegingsactiviteiten sportief te zijn, rekening te houden met de mogelijkheden en voorkeuren van anderen, en respect en zorg te hebben voor elkaar.

Aandacht voor het versterken van burgerschap en integratie is niet nieuw voor het onderwijs. Dus hoewel burgerschap per 1 februari 2006 bij wet verplicht gesteld is voor alle scholen voor primair en voortgezet onderwijs, is het een onderwerp dat al veel langer in scholen speelt. *Het gaat dan om zaken als intercultureel onderwijs, de maatschappelijke stage, de pedagogische taak van de school, sociale, morele en levensbeschouwelijke vorming en milieu- en mensenrechteneducatie. Het merendeel van de scholen zal dus al iets doen op het gebied van burgerschap en sociale integratie, maar vanaf 1 februari 2006 zijn alle scholen verplicht om hier aandacht aan te besteden. Ontwikkelingen als bijvoorbeeld de veranderende samenstelling van de (onderwijs)populatie vragen om een herijking van de huidige praktijk.*

Maatschappelijke stage in het voortgezet onderwijs

De maatschappelijke stage is een vorm van leren buiten de school waarbij leerlingen in het voortgezet onderwijs door middel van vrijwilligersactiviteiten actief kennismaken met allerlei aspecten en onderdelen van de samenleving. De maatschappelijke stage richt zich op twee doelstellingen. Enerzijds stimuleert de maatschappelijke stage de maatschappelijke betrokkenheid van jongeren, hun besef voor waarden en normen en actief burgerschap. Anderzijds levert een dergelijke stage dus een bijdrage aan het vergroten van de aantrekkelijkheid van het onderwijs: leren door zelf te doen, leren samen met anderen.

Website

Op www.burgerschap.kennisnet.nl kunnen scholen terecht voor het laatste nieuws, good practices en lesmaterialen met betrekking tot burgerschap en sociale integratie.

De bepaling over actief burgerschap en sociale integratie is geformuleerd als algemene opdracht die door scholen in het onderwijs moet worden ingevuld. Van scholen wordt gevraagd die invulling te verantwoorden in schoolgids en schoolplan.

Basiswaarden als vrijheid van meningsuiting, gelijkwaardigheid van mensen, begrip van wat voor de ander wezenlijk is, verdraagzaamheid en het afwijzen van discriminatie, maar bijvoorbeeld ook het op een goede manier kunnen oplossen van problemen of een democratische houding, vragen om actieve aandacht van de school. Van scholen mag worden verwacht dat ze wat in hun vermogen ligt in het werk stellen om leerlingen en personeel een veilige omgeving te bieden.